

La 1 septembrie 2000, cu puțină vreme înainte de a împlini vârsta de 88 de ani, a plecat dintre noi, pentru totdeauna, reputatul arheolog și istoric, dr. Zoltán Székely, neobosit cercetător al trecutului plaiurilor transilvane, mai bine de jumătate de veac colaborator și timp de peste patru decenii director al instituției, numită de la întemeiere, Muzeul Național Secuiesc, pe care s-a străduit să-l servească cu devotament și în vremuri ostile dăinuirii tradițiilor culturale ale neamului căruia îi aparținea.

Născut la Dej, la 18 noiembrie 1912, Z. Székely provine dintr-o familie de funcționari, de origine secuiască. În timpul primului război mondial își pierde tatăl, după care familia se stabilește la Sf. Gheorghe. Aici urmează studiile liceale, după care se înscrie la Universitatea "Ferdinand I" din Cluj, fiind licențiat în filologie clasică și istorie antică (1936). Își începe cariera ca profesor secundar la Colegiul Reformat Wesselényi din Zalău (1936-1937). În 1937 revine la Sf. Gheorghe ca profesor de limbă latină și greacă la Colegiul Secuiesc Mikó. Viața și activitatea sa se va lega de acum înainte de acest oraș și de destinele Muzeului Național Secuiesc, al cărui custode devine încă în calitate de profesor, ca, apoi, în 1949, să preia direcția instituției, pe care o va deține până în 1990, anul pensionării. Sortit să stea la cârma muzeului tocmai în deceniile întunecate ale dictaturii roșii, abil și prevăzător, cumpănit și tenace, cu o destoinicie demnă de tot respectul, Z. Székely a făcut tot ceea ce i-a fost în putință să ocrotească și să îmbogățească patrimoniul muzeului, să cultive tradițiile lăsate moștenire de înaintași, să păstreze prestigiul științific al instituției, dobândit prin munca predecesorilor săi. A întreținut bune relații de colaborare cu muzeele din zonă, dar și cu institutele de cercetare și cu renumiți specialiști din centrele academice ale țării, ceea ce i-a asigurat, nu o dată, și o oblauire în fața zelului excesiv al reprezentanților intoleranți ai puterii, locale sau centrale. De altfel, multe din lucrările sale au fost publicate în prestigioase reviste de specialitate editate la București, (*Dacia, Materiale și Cercetări Arheologice, Studii și Cercetări de Istorie Veche [și Arheologie], Studii și Cercetări Numismatice, Thraco-Dacica*), Cluj (*Acta Musei Napocensis*) și Iași (*Arheologia Moldovei*), făcând parte chiar din colegiul de redacție al unora dintre aceste peri-

odice. El însuși a fost ctitor de revistă. Continuând o mai veche tradiție, a reînviat anele Muzeului, editând din 1969, publicația anuală *Aluta*, care a reușit să supraviețuiască toate vicisitudinile vremurilor și să apară, chiar dacă sub alt titlu, până astăzi.

Z. Székely rămâne în memoria celor care l-au cunoscut un profesor respectat, un om care și-a dedicat întreaga viață Muzeului în fruntea căruia l-a hărăzit soarta și, nu în ultimul rând, un cercetător pasionat care ne-a lăsat o operă bogată și variată, cultivând domenii științifice precum Arheologia, Epigrafia, Numismatica, Istoria, Etnografia*. Prin însăși formația sa universitară, la începutul carierei l-a atras, cu deosebire, arheologia clasică și istoria antică, obținând titlul de doctor la Universitatea din Cluj în 1943 cu o teză în care a fructificat rezultatele cercetărilor sale efectuate în castrul roman de la Comolău. Cercetarea stăpânirii romane în Dacia a stat în atenția sa până la sfârșitul vieții, unul din ultimele sale studii publicate referindu-se la un alt castru roman din sud-estul Transilvaniei, cel de la Olteni, unde a efectuat săpături în anii 1987-1988 (vezi: *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 1993, p. 47-55). În același domeniu se înscriu și lucrările sale de epigrafie și numismatică, fiind un colaborator constant al revistei *Studii și Cercetări Numismatice*, începând chiar cu primul număr al acesteia (1957). Aceste studii îl vor conduce, inevitabil, și la cercetarea perioadei preromane. Debutază în acest domeniu încă în anii 1946-1947, publicând, printre altele, descoperirile de epocă La Tène de la Boroșneul Mic (în *Erdélyi Múzeum*, 52, 1947, p.130-133), articol urmat, în cursul deceniilor, de numeroase studii consacrate diferitelor aspecte ale civilizației dacice, de la așezări și cetăți (Cașinu Mic/Sinzieni, Covasna, Zetea), până la problemele ceramicii, ale metalurgiei fierului și ale orfervăriei, la legăturile cu lumea greacă și romană.

Un alt domeniu de cercetare căruia Z. Székely i se dedică încă la începutul carierei sale este arheologia preistorică. Contribuțiile sale în acest domeniu privesc, deopotrivă, culturile neoliticului și eneoliticului (Criș, Boian, Precucuteni, Ariușd, Petrești, Tiszapolgár, Bodrogkeresztúr), cele ale perioadei de tranziție și ale epocii bronzului (Coțofeni, Zăbala, Schneckenberg, Ciomortan, Wietenberg, Noua), legăturile acestora atât cu civilizațiile din vestul spațiului carpato-dunărean cât și cu cele din regiunile extracarpatiche. Datorită acestor cercetări, cunoaștem astăzi mai bine originea, evoluția și cronologia culturilor neo-

* O listă selectivă a lucrărilor publicate de Zoltán Székely între 1943 și 1990, cuprinzând 137 de titluri, a fost întocmită de Bucur Mitrea (vezi: SCIVA, 43, 1992, 3, p.323-328). Lista urmează să fie completată și adusa la zi de Zsolt Székely, fiul celui comemorat aici.

eneolitice și ale epocii bronzului din sud-estul Transilvaniei, dezvoltarea metalurgiei aramei și a bronzului din aria culturilor amintite. De strădaniile sale se leagă și reluarea, în 1968, după o întrerupere de peste patru decenii, a săpăturilor de la Ariușd în colaborare cu o distinsă echipă de la Institutul de Arheologie din București, în frunte cu profesorul Ion Nestor și dr. Eugenia Zaharia. În ceea ce privește prima epocă a fierului, Z. Székely are merite de necontestat în definirea civilizației hallstattiene timpurii, caracteristică acestei regiuni, ca și în lămurirea începuturilor metalurgiei fierului din spațiul intracarpatic (vezi, de pildă, *Așezări din prima vârstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, Brașov, 1966; *Beiträge zur Kenntnis der Frühhallstattzeit und zum Gebrauch des Eisens in Rumänien*, Dacia, N.S., 10, 1966, p.209-219). S-a ocupat, de asemenea, de apariția în acest spațiu a unor elemente de origine răsăriteană, legată, în general, de expansiunea scitică în Hallstattul târziu.

Nu a ocolit nici cercetarea unor probleme mult controversate ale perioadelor mai târzii, "prefeudale" și medievale timpurii. Pe baza săpăturilor de la Cernat, Ojdula, Poian, Sf. Gheorghe etc. a evidențiat, alături de populația locală, și prezența unor elemente etnice alogene (goți, gepizi, slavi, pecenegi). Despre așezarea în Transilvania a slavilor timpurii a publicat chiar și în prestigioase reviste din străinătate (vezi: *Archeologické Rozhledy*, 15, 1963, p.346-349; *Slavia Antiqua*, 18, 1970, p.125-136; *Balcano-Slavica*, 1, 1971, p. 55-57 etc.). Săpăturile sale efectuate în așezările de la Cernat, Ghidfalău-Bedeháza, Sf. Gheorghe și Turia, precum și în cimitirele de la Peteni și Zăbala i-au permis să pună într-o nouă lumină problemele complexe, etno-culturale și istorice, ale evului mediu timpuriu din acest colț al Transilvaniei, inclusiv împrejurările stabilirii aici a populației maghiare, respectiv, secuiești (vezi, de pildă, recent, *SCIVA*, 41, 1990, 1, p. 87-110; *ibidem*, 43, 1992, 3, p. 245-306; *Veszprémi Történelmi Tár*, Veszprém, 1990, p. 3-19; *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 19-20, 1993-1994, Veszprém, 1994, p. 277-303).

Pe lângă domeniile menționate mai sus, preocupările lui Z. Székely au îmbrățișat și istoria epocii medievale și moderne. A scris o scurtă *Istorie a orașului Sf. Gheorghe până la sfârșitul evului mediu* (1948) și un mic volum despre *Monumentele arhitectonice ale orașului Sf. Gheorghe* (1969), ilustrat de cunoscutul grafician Varga Nándor Lajos. A publicat studii despre istoria socială și politică a secuimii din secolele XVI-XVII și chiar despre unele personalități ale revoluției de la 1848-1849 din Transilvania. Nu i-a fost străină nici etnografia (mai ales stidiul unor meșteșuguri populare), încercând chiar să facă legătura între această știință și arheologia.

Pe lângă revistele românești și străine, deja menționate, Z. Székely a colaborat și la alte publicații prestigioase (*Archaeologiai Értesítő*, *Fasti Archaeologici*, *Folia Archaeologica* etc.), a participat, personal sau numai cu comunicări, la congresele internaționale de Pre- și Protoistorie de la Hamburg (1958), Roma (1962), Praga (1966), la Conferința Internațională dedicată populațiilor Bazinului Carpatic din secolele VIII-X (Szeged, 1971), la cel de al II-lea Congres Internațional de Tracologie (București, 1976), la Colocviul Internațional „Cultura Cucuteni în context european” (Iași-Piatra Neamț, 1984), devenind un arheolog și istoric binecunoscut și apreciat atât în țară cât și peste hotare.

În persoana dr. Zoltán Székely am pierdut un om devotat meseriei alese și instituției pe care l-a servit, un învățat modest și harnic care a lăsat în urma sa o operă valoroasă. I-a fost dat să lucreze, se poate spune, până în ultimele zile ale vieții sale lungi și este de datoră urmașilor săi să încredințeze tiparului studiile sale rămase în manuscris. Acum, când colegul și prietenul nostru mai vârstnic se întoarce pentru odihnă eternă în pământul strămoșilor săi, pământ din care a scos la iveală nenumărate comori ale trecutului, ne luăm rămas bun cu cuvintele consacrate ale inscripțiilor funerare romane: *Sit tibi terra levis!*

Attila László